

Josef Kunický
Metropolita
Josef V. Ruský
bojovník za Unii

VÍTĚZOVÉ

Metropolita J. V. Ruský

Josef Kunický

Metropolita Josef Veljamin

Rutský

bojovník za Unii

1938 • VÍTĚZOVÉ, OLMOUC

Nihil obstat. Censor ex officio P. Aem. Soukup, O. P.

Imprimatur. Olomucii, die 3. Maii 1938 Dr. Joannes Martinů,
Vicarius generalis. Nr. 7305.

NÁROD V ROZKOLU

Ukrajina přijala křesťanství roku 988 za vlády velikého knížete, svatého Vladimíra Svjatoslaviče. Křest přijala východním (řeckým) obřadem. Proto tedy v celém náboženském životě zůstala Ukrajina pod vlivem byzantského Východu. Z Řecka přišli též první kněží a biskupové.

V této době byli ještě Řekové spojeni s Římem a uznávali římského biskupa za náměstka Kristova a nejvyššího duchovního vládce na zemi. Proto též Ukrajinci přijímající křesťanství byli za jedno s Kristovou, katolickou Církví.

Zanedlouho však řecký, cařihradský patriarcha Kerularius (1054) prohlásil sebe za východního papeže. Tímto prohlášením byl dokonán rozkol mezi Západem a Východem, započatý Fotiem. Za Kerulariem stála většina řeckého jak duchovenstva, tak národa. Když se Řecko ocitlo v rozkolu, snažilo se všemožně strhnouti s sebou též ostatní církve na něm závislé, tedy na prvním místě církev ukrajinskou. Dlouho se bránila Ukrajina a neustávala uznávati římského papeže za nejvyššího pastýře obecné Církve. V této době byl zaveden na Ukrajině nový svátek, ustanovený Svatým Stolcem, totiž svátek Přenesení ostatků sv. Mikuláše, který řecká církev za svátek neuznala. Toto jest důležitým dokladem toho, že Ukrajinci nenásledovali ihned Řeků a neodloučili se od katolické Církve. Konečně však církev ukrajinská, jsouc závislá na řecké církvi a majíc všechno její vyšší duchovenstvo, nevydržela nápor a propadla též rozkolu.

Od té chvíle upadá národ ukrajinský do samých neštěstí a pohrom. Nesváry a zápolení ukrajinských knížat mezi sebou a později tatarský vpád zeslabily ukrajinský národ a stát tak, že v polovici XIV. stol. ztratil svou nezávislost a upadl v područí říše polské.

Nedosti na tom. Národ upadl ještě do těžšího zajetí, zajetí duchovního. Křesťanství, přinesené

na Ukrajinu za sv. Vladimíra, teprve zapouštělo silnější kořeny. Vladimír a jeho nástupce snažili se všemožně, aby víra Kristova pronikla do všech vrstev národa. A nebyly jejich snahy bezvýsledné. Křesťanská víra vytlačovala stále více pohanství s jeho pověrami a poznenáhlu též pohanské smýšlení národa. A v té době právě došlo k nešťastnému rozkolu. Ukrajinská Církev odpadla od oživujícího kmene katolické Církve. Vyplnila se na ní slova Spasitelova: „Jako ratolest nemůže nésti ovoce sama od sebe, nezůstane-li na kmeni, tak ani vy, nezůstanete-li ve mně. . . . Jestliže kdo ve mně nezůstane, vyvržen bude ven jako ratolest; i uschne a seberou ji a vrhnou na oheň, a bude hořeti“ (Jan 15, 4—6). Ratolest ukrajinské Církve, odtržená od živého kmene Kristova, počala usychati a odumíratí.

Řecko-byzantská církev, odlomená koncem XI. stol. od životodárného kmene, nemohla dáti života své dceři, církvi ukrajinské. Cařihradští patriarchové, kteří jí vládli, vůbec se o ni nestarali. Hlavní jejich starostí bylo vybíratí na Ukrajině různé daně. Draze musili platiti ukrajinští metropolitové za svou hodnost cařihradským patriarchům. Kdo víc zaplatil, stal se metropolitou, bez ohledu na to, zda je toho hoden nebo ne. Biskupové pak musili platiti metropolitovi a kněží, sbírajíce peníze mezi lidem, musili jimi štědře podporovati své biskupy. Jaký tedy div, že se církevními hodnostáři stávali lidé, nemající nejmenšího pochopení pro věci Boží, lidé nadutí a nevzdělaní, leckdy pochybné mravnosti, kteří pečovali jen o to, jak obohatiti jměním církevním sebe a své rodiny.

Náboženský život závisí vždy a všude ponejvíce na hodných kněžích. A co můžeme říci o tehdejších kněžstvu na Ukrajině? Obec zvolila prvního lepšího člověka, sebrala peníze a poslala biskupovi. Ten jim pak zvoleného vysvětil, ač neuměl mnohdy čísti ani psáti. Nejčastěji však přecházelo kněžské povolání z otce na syna. Otec obyčejně učil

svého syna nazpaměť modlitby a bohoslužby, trochu katechismu a mávati kadidelnicí. Při tom sbíral v kostele peníze, aby mohl zaplatiti biskupovi za vysvěcení. Pak teprve byl ze syna „hotový“ kněz. O nějakých školách, kde by se kandidáti kněžství na své povolání připravovali, nebylo ani řeči. Kněz se také od sedláka ničím nelišil. Musil pracovati na poli, choditi za pluhem a pracovati též „na panském“. V jak ubohém tedy stavu byl národ, mající takové duchovní vůdce a pastýře! Nebylo nikoho, kdo by v kostele kázal či katechisoval. Kněží konali pouze bohoslužby. Národ žil tím, co zdědil po předcích. Lidé se modlili, komolice leckdy slova až k nesmyslům, postili se a chodili do kostela. To byl celý jejich náboženský život. Za to však se šířilo čarodějství, hadačství a pověry. Tak zbaven náboženského uvědomení, zbaven vši osobní svobody panskou porobou, žil tento lid v nejhorším temnu . . .

UNIE BRESTSKÁ

Boží Prozřetelnost se smilovala nad ubohým, svedeným národem. Když úpadek náboženského života dospěl k nejnižšímu stupni, řízením Božím se stalo, že na většině biskupských míst seděli mužové, kterých se bolestně dotýká tento hrozný úpadek náboženských poměrů. Rozhodli se hledati pomoc. Za tím účelem se sjela většina ukrajinských biskupů r. 1594 v Brestu, kde za vedení metropolitů Michala Rohozy se dohodli, že se opět spojí s Církví katolickou a uznají primát římského papeže.

To bylo jedinou záchranou! Vyvolili si pak mezi sebou dva delegáty, biskupa volodimirského Ipatije Potije a biskupa luckého Cyrila Terleckého, které vyslali do Říma. Papež Kliment VIII. velmi srdečně uvítal ukrajinské biskupy a s nimi celý národ ukrajinský do jednoty se svatou Církví katolickou. Po návratu delegace biskupové se opět

sešli na sněm v Brestě a tam r. 1596 slavnostně prohlásili spojení, unii ukrajinské církve s Církví římskokatolickou.

Tento veliký čin ukrajinských biskupů vzbudil ostrý odpor národa. Podnět k tomu dal mocný a bohatý kníže Konstantin Ostrožský, který byl s počátku Unii nakloněn. Cítil se však uražen tím, že biskupové vytvořili Unii bez něho a bezohledně vystupoval proti všem sjednoceným se svatou Církví katolickou. Při něm zůstali někteří biskupové (Ivovský a přemyšlský) a církevní bratrstva, která byla na biskupech nezávislá, a která vlastně řídila všechn náboženský život a revidovala práci biskupů. Nepřátelé Unie obdrželi pomoc od záporožských kozáků, kteří se jali otevřeně hájiti pravoslaví. Jest pochopitelné, že též patriarcha cařihradský byl velmi nemile dotčen ztrátou tak hojných důchodů ze zemí ukrajinských a proto podporoval svými vyslanci nepřátele Unie. Všechno se obrátilo proti Unii: šlechta, vojsko, nižší duchovenstvo, měšťanstvo a vzbouřený, rozeštvaný lid. Za Unii stálo několik biskupů a malá hrstka lidu. Přesto však Unie, dík statečným svým ochráncům, nejen že nezanikla, nýbrž zmohutněla a rozšířila se do všech dílů Ukrajiny. A byla by se udržela zcela určitě až dodnes v celé Ukrajině, kdyby nebyla tak bezohledně pronásledována krvechtivými moskevskými cary později ve stol. XVIII. a XIX.

BOJOVNÍK ZA UNII

V těžkých dobách zmatků a nepokojů dává Bůh národům muže, kteří se stávají zachránci svého lidu. Bývají to mužové výjimečných schopností, průbojnosti, nezdolné pile a vytrvalosti. Co však bývá hlavním rysem těchto velikánů ducha, jest jejich ochota ke každé oběti, poznají-li, že se jedná o věc Boží. Není národa tak nepatrného, který by se nemohl pochlubiti svým Mojžíšem, který jej vedl pouští z otroctví ať tělesného či duchovního. Mno-

hý takový Mojžíš byl snad ve své době nepochopen, jeho plány a práce špatně vykládány. Až později mnohdy se jeví jeho zásah samé Boží Prozřetelnosti, která použila člověka za svůj nástroj.

Že velké dílo Unie nezahynulo ve strašném pronásledování, které vířilo po celých sto let, jest největší zásluhou svatého mučedníka Josafata a metropolity *Josefa Veljamina Ruského*. Práce, kterou vykonali, je rozměrů gigantických a nejsou přehnána slova, kterými nazval papež Urban VIII. Ruského „sloupem ukrajinské katolické církve a rusínským Athanasiem“. On byl takovým mužem, kterého poslala Prozřetelnost v nejtěžší době, aby svým vzděláním, horlivostí a zbožností posílil a upevnil Unii.

Bohužel, nešel celý národ tím směrem, který mu Ruský naznačil. To však nikterak neubírá na jeho velikosti. Obětoval vše, aby vyvedl svůj národ z hrozného duchovního i hmotného zajetí. Celý jeho život jest úporným zápasem o duchovní poklady milovaného národa.

MLÁDÍ JOSEFA VELJAMINA RUSKÉHO

Jméno Josef obdržel metropolita Ruský teprve v klášteře. Jeho křestní jméno bylo Jan. Narodil se r. 1573 ve vesnici Ruta, nedaleko městečka Novhorodku, na Bílé Rusi. Jeho otec Felix Veljamin pocházel z Rusi Moskevské. V době panování pološilého ukrutného cara Ivana Hrozného, ztrativ carskou přízeň a boje se pomsty, prehl do Polska a usadil se na Bílé Rusi. Polský král Zikmund August dal mu statek (chutor) Ruta. Podle jména tohoto statku začala rodina Veljaminů přidávati ke svému jménu Veljamin druhé jméno, Ruský.

V době, kdy se rodina Veljaminů-Ruských usadila na Bílé Rusi, šířil se mezi ukrajinskoběloruskou šlechtou kalvinismus. Tato protestantská nákazá napadla i Rutu. Otec našeho metropolity společně s manželkou Theofilou opustili pravoslaví a

přijali luterství, později přestoupili na kalvinství. Že Rutští nebyli horlivými kalvinisty svědčí to, že, když se jim narodil syn, pozdější metropolita Josef, dali jej pokřtiti v pravoslavném kostele východním obřadem.

Ač byl Jan pokřtěn církví pravoslavnou, byl přece vychováván ve víře kalvínské. Sotva povrostl, poslali jej rodiče do kalvínské školy ve Vilně. Jest známo, že ztrátou víry pozbývají se též mravy; spolužáci Janovi v kalvínské škole nevyznamenávali se valnou mravností. Bylo zde pro malého Ivana veliké nebezpečí mravní nákazy. Boží Prozřetelnost však chránila svého vyvolence. Jan nepodlehł špatnému vlivu kamarádů, nýbrž byl jim dobrým příkladem svou čistotou a pokorou. Už sama jeho přítomnost mezi spolužáky vedoucími frivolní řeči působila, že zahanbeně zmlkali.

Kromě toho vyznamenával se Rutský neobyčejným nadáním. Při veliké své pili měl ještě výtečnou paměť. Hodně četl a studoval nejen ve dne, nýbrž i v noci. A když neměl světla ve svém bytě, učil se při světle měsíčním. Čemu se jednou naučil, nikdy nezapomněl. Obzvláště jej zajímaly otázky náboženské. Zamilovanou jeho četbou byla četba svatého evangelia, které znal téměř z paměti. Z evangelia snažil se poznati osobnost Kristovu a zamiloval si ji. A také evangelium to bylo, jež mu odhalilo bludy jeho víry. Zanedlouho počal pochybovati o pravdivosti své víry a nemoha své pochybnosti jinak utlumiti, počal navštěvovati katolické chrámy. Zvláště rád navštěvoval kostel jesuitů, kde poslouchával kázání. Pomalu chladl jeho poměr ke kalvinismu a v jeho srdci vyrůstalo čím dál větší přesvědčení o pravdivosti katolické víry.

Bylo v té době zvykem, že zámožnější rodiče posílali své synky na šlechtické dvory, aby se zde vycvičili v panských mravech. Tak bylo též s Janem Rutským. Po ukončení studií ve Vilně poslal

jej otec na dvůr kněžny Zaslavské a později na dvůr knížete Ostrožského. Kníže, ač byl pravoslavným, sympatisoval s katolicismem a byl horlivým ukrajinským vlastencem. Jeho manželka byla katoličkou. Od ní se Jan naučil blíže znáti katolickou víru, kterou si vroucně zamiloval, i když k ní formálně dosud nepřestoupil. Právě v té době, kdy Rutský byl na knížecím dvoře, počal Ostrožský konati první pokusy o sjednocení s Římem. Na jeho dvoře byla zahájena disputace mezi jesuity a pravoslavným knězem Vasilijem. Jan, který naslouchal disputaci, byl tak uchvácen silou důkazů jesuitů o pravdivosti katolicismu, že již tehdy se stal celou svou duší katolíkem. (Jak jsme již slyšeli, kníže Konstantin Ostrožský změnil později svůj poměr ke katolicismu a stal se úporným nepřitelem sjednocení Ukrajiny s Římem.)

Tehdy se rodiče pravděpodobně dověděli o Janově záměru přestoupiti ke katolictví. Povolali ho domů a pozvali kalvínského pastora, aby mu udělil biřmování a něco později přijímání. Jan o tom věděl a vroucně se modlil o pomoc. A jeho víra v Boží Prozřetelnost jej nezklamala. Pastor, maje zrovna nějakou jinou práci, nepřišel do Ruty v ustanovenou dobu a tak se celá záležitost oddalovala tak dlouho, že k biřmování nedošlo.

NA STUDIÍCH V CIZINĚ

V r. 1590 zemřel Felix Veljamin-Rutský, Janův otec. Matka, vidouc u synka nevšední píli a lásku k vědě, poslala jej do Prahy, aby zde dokončil svá studia. Praha v té době byla úplně husitská. A do takové společnosti přišel Jan. Husitská mládež v Praze byla velmi nemravná. Přesto však Jan nesešel s pravé cesty a horlivě bojoval proti pokušením. Vypráví se, že, když jednou jeho kamarádi přivedli k němu špatnou ženštinu, chtějice jej svěsti k hříchu, tu s nožem v ruce bránil svou nevinnost.

Teprve zde se rozhoduje Rutský přestoupiti z kalvínství ke katolictví. Přichází k rektoru pražského jezuitského kláštera. Rektor ochotně s ním prodělává několikadenní exercicie a přijímá jej pak do katolické Církve, rozumí se, že latinského obřadu.

Už jako katolik odjíždí Rutský z Čech do německého Würzburgu, aby zde studoval filosofii. Po tříletém studiu byl zde prohlášen za doktora filosofie. Zatím se jeho matka dověděla o synově konversi a zavolala jej domů, odmítuvši mu veškeru finanční podporu.

Tu se Rutský ocitl v těžkém postavení. Neuposlechne-li matky, bude zbaven všech prostředků, poslechne-li a vrátí-li se domů, bude ohrožena jeho nově přijatá víra. Druhá možnost, přesto že svou matku vroucně miloval, byla ještě tím nesnadnější, že se rozhodl zasvětití svůj život Bohu vstoupením do duchovního stavu a studovati bohosloví. Nepřemýšlel dlouho. Jeho rozhodnutí bylo krátké; nevrátí se domů, zůstane za hranicemi studovati theologii, i když bude snad při tom strádati nedostatkem.

A Boží Prozřetelnost mu opět pomohla. Právě v té době přijel do Würzburgu jezuita P. Boxa. Ten se seznámil s mladým doktorem filosofie a vida jeho těžké postavení, jakož i jeho neobyčejné vzdělání a nadání, poradil mu, aby požádal o přijetí do řecké koleje sv. Athanasia v Římě, kde jsa podporován papežským fondem, může studovati theologii. Sám P. Boxa napsal několik dopisů vlivným osobám do Říma, aby dopomohly dr. Rutskému dostatí se do řecké koleje.

Rutský byl tímto návrhem tak rozradován, že se ihned vypravil do Říma. Poslední své peníze dal svému příteli, který s ním zároveň nastoupil stejnou cestu. Celou cestu z Würzburgu až do Říma vykonal dr. Veljamin-Rutský pěšky (přes 200 mil).

VE VĚČNĚM MĚSTĚ

V Římě se Rutský dík dopisům P. Boxy, dostal bez jakýchkoli obtíží do řecké koleje. Kolej sv. Athanasia, založená papežem Řehořem XIII., měla za účel vychovávat misionáře, pracující o návrat nesjednoceného Východu. Kolej vedli jesuité. Každý alumnus musil přestoupiti na východní obřad a přísahou se zavázati, že v tomto obřadě setrvá až do smrti. Když Rutský tento příkaz přečetl, velmi se ulekl. Za žádnou cenu se nechtěl vzdáti svého latinského obřadu. Předložil tyto své starosti svému zpovědníkovi. Ten po dlouhém uvažování pronesl k němu tato slova: „Možná, že tě Bůh určuje za vůdce toho národa a za nástroj pro svou věc ve tvé rodné zemi.“ Rutský se odevzdal do vůle Boží a zůstal v koleji, přísahu však odložil až na konec svých studií. Čtyři roky studoval Rutský bohosloví, hodně četl, zvláště díla východních svatých Otců. Studoval s takovou pilí a houževnatostí, že představení jej musili zákazem mírniti, aby si neublížil na zdraví. Z učitelů měl na něho největší vliv pozdější generál jesuitů P. Mutius Vitelleschi. Čtyřletý pobyt v srdci katolického světa upevnil jej ve víře a posílil jeho duši k stálosti a k onomu hrdinskému boji, který měl zakrátko podstoupiti. Vše, co v Římě získal, měl zase předati ukrajinskému národu. Studoval, vzdělával se, připravoval zbraně pro budoucí těžký boj a už toužil po chvíli, kdy se východní církve spojí se západní.

Čtyřleté studium se chýlilo ke konci a Rutský se stále ještě nemohl rozhodnouti ke složení předepsaného slibu. Pomýšlel už dokonce na to, opustiti kolej a státi se obyčejným knězem latinského obřadu, jen aby přísahu nemusil skládati. Právě v té době přijel do Říma jeho přítel P. Boxa. Rutský se mu svěřil se svými starostmi, proč nechce složiti přísahu. P. Boxa byl však přesvědčen, že Rutský může mnohem více učiniti pro slávu Boží ve vý-

chodním obřadě než v západním. Proto jej všemožně přemlouval ke složení přísahy. Nemoha však ničeho pořídit, rozhodl se promluvit k Ruskému ústy Náměstka Kristova.

Vzal jednoho dne k audienci u papeže Klimenta VIII. též Ruského (bylo to právě po té, co papež uznal sjednocení církve ukrajinské). Při audienci popsal P. Boxa papeži smutný stav Církve na Ukrajině a Bílé Rusi a poukázal na Ruského jako na nejvhodnějšího muže, který by mohl přinést pomoc těmto zemím. Ovšem, kdyby přijal řecký obřad. Ruský se však vymlouval, zdůrazňuje svou nechuť a neznalost řeckého obřadu a rozhorleně P. Boxovi odporoval. Papež však nedbal jeho výmluv. Nenechal ho ani domluvit. Dobře věděl, jaké překážky musí překonávat nově sjednocená církev ukrajinská a viděl v Ruském nadaného pracovníka a bojovníka. Řekl mu: „Jene, přejeme si, abys přijal řecký obřad, žádáme, abys složil slib, že v něm setrváš až do smrti.“ Všechny další pokusy byly marny.

Tak přímého rozkazu nemohl Ruský neuposlechnouti. Složil předepsaný slib a zachoval jej až do své smrti. Tím odevzdal cele svůj život ukrajinské církvi.

Jednání papeže Klimenta VIII. s Ruským zřejmě ukazuje, jak si vážili Kristovi náměstci řeckého obřadu a jak jej hájili. „Apoštolský Stolec,“ jak řekl později Benedikt XIV., „chce, aby východní rozkolníci se stali katolíky a ne, aby se stali latiníky, či západními.“ A Apoštolský Stolec zůstal svému příslibu, danému východní církvi při provedení Unie, že východní obřad zůstane neporušen. věren až dodnes.

OPĚT V RODNÉ ZEMI

Po skončení bohoslovných studií vrátil se PhDr. Ivan Ruský r. 1603 do své rodné země. Přijel do Vilna, kdež se též usadil. Nato se ihned obrátil na

metropolitu Ipatije Potije se žádostí, aby byl vysvěcen a přijat do svazu uniatského kněžstva. Metropolita však novému pomocníkovi nedůvěřuje a odpírá vyhověti jeho žádosti. Radí mu, aby byl učitelem synům knížete Radzivilla, kteří se právě vypravovali do ciziny. Takové jednání mladého kandidáta kněžství tak zarmoutilo, že počal pomýšleti na návrat do latinského obřadu a učinil již v Římě první kroky k tomu, aby byl zproštěn složeného slibu.

Vtírá se otázka, proč metropolita Potij přijal s takovou nedůvěrou muže, který měl všechny vlastnosti k tomu, aby mu byl pomocníkem v jeho starostech a nesnázích? Metropolitovi záleželo na prvním místě na osudech nově spojené ukrajinské Církve a velmi se obával, aby ani v nejmenším nepoškodil velikého díla Unie. Zvláště pak hleděl, aby jemu, metropolitovi, nemohly býti činěny výtky proto, že snad chce zlatinisovati uniatskou Církev. Choval tedy metropolita vážné obavy, že Ruský vychovaný v Římě a projevující takovou nechuť k východnímu obřadu, nedovede uchovati čistý východní obřad a bude zaváděti nějaké latinské novoty. A nepřátelé Unie čekali na každou chybičku, pro kterou by mohli zvednouti nové bouře proti svaté věci. Z toho důvodu metropolita čekal, až Ruský dokáže neochvějnou lásku a příchýlnost k východnímu obřadu.

Ruský bydlil v tomto čase ve Vlně. Všímal si života kolem sebe a s bolestí pozoroval, jak těžce se ujímá dílo Unie. K uniatské ukrajinské církvi se hlásila hrstka lidí. I většina kněží pohrdala vším, co mělo příchůť uniatství. Zvláště měšfanstvo, organisované v církevních bratrstvech, pronásledovalo Unii. Z klášterů pouze jediný, svaté Trojice ve Vlně, přistoupil k Unii, avšak i ten zůstal pak poloprázdný. Bydlelo v něm více světských lidí než mnichů.

Takový stav Unie přivedl Ruského málem do beznaděje. Nechtělo se mu ani věřiti ve zlepšení

tak málo vábné situace. Vážně se již rozmýšlel, má-li spojit své síly s touto hrstkou obránců svaté věci. Přece však vedl stále přísný asketický život. Oblékal se v dlouhou černou sutanu, podobnou kněžské klerice, kterou na krátký čas odložil na neustálé prosby matčiny. Chodil každý den na bohoslužby do kostela při klášteře Svaté Trojice.

V tomto kostele poznal mladého obchodního příručího, který často přísluhoval kněžím při bohoslužbách a vyznamenával se velikou zbožností. Byl to Jan Kuncevič, pozdější arcibiskup-mučedník, sv. Josafat. Rutský se s ním spřátelil. Myšlenky státi se knězem se dosud nevzdal, i když pořád ještě nebyl rozhodnut, kterého obřadu. Matka mu domlouvala, aby se oženil, Rutský však velmi rázně tento návrh odmítl, stejně jako prosby vilenských šlechticů, kteří jej chtěli dostati do své společnosti.

Koncem r. 1604 se naskytla naděje na přivedení Moskvy do Církve katolické. Uprehlý mnich z pravoslavného kláštera Čudova, vydávaje se za zavražděného careviče Dimitrije vstoupil do služeb polského krále, za jehož pomoci se mu podařilo dosednouti na ruský trůn. Je to známý car Lžidimítrij. Polsko si od něho mnoho slibovalo, zvláště co do prospěchu Církve katolické a netajilo se svými nadějemi papeži Pavlu V. Tento poslal řeholníka z řádu bosých karmelitánů P. Pavla Šimona, který jako vyslanec papežův měl vymoci na carovi dovolení průchodu katolickým misionářům přes říši ruskou do střední Asie. Rutský se s tímto papežským legátem seznámil ve Vilně a přes všechna zrazování svých přátel se k němu připojil na dlouhou cestu, na které mu dělal vůdce, tlumočnicka, sluhu i kočího. Cestovatelé přišli do Moskvy začátkem postu r. 1605. Kníže Dimitrij hosty přívětivě přijal a podržel u sebe až do velikonoc, kdy je překvapil náhlým rozkazem ihned ještě v noci odcestovati. Vydali se tedy v noci velikonoční na cestu za doprovodu lidí dobře znalých místní krajiny. Jeli celou zbývající část noci a druhý den až

do večera. Jaké vsak bylo jejich překvapení, když se ocitli před branou města, z něhož v noci vyjeli. Papežský legát P. Simeon v tom viděl řízení Boží. Pravil proto ke své družině: „Jistě je mezi námi Jonáš, utíkající před tváří Hospodinovou. Proto nás tato nehoda zastihla. A tím Jonášem jsi ty, Veljamine. Nechci tě již za svého průvodčího, ale vrať se do vlasti, do jejíž služeb tě Bůh volá.“ Ruský se dal do pláče. Konečně však sám uznal marňnost všeho vzpírání se a zarmoucen vrátil se do Vilna.

Ve Vilně se Ruský setkal s Kuncevičem už jako s řeholníkem u Svaté Trojice pode jménem Josafat. Celé město si vyprávělo o jeho svatém životě a o kajících skutečích, které si ukládal. Ruský pochopil, že Josafat znamená počátek rozkvětu řeholního života kláštera Svaté Trojice, odkud budou vycházeti noví a noví pracovníci pro slávu ukrajinské katolické církve. Sám se však dosud neodvážil jíti ve šlépějích Josafatových. Dosud v něm tkvěla nechuť k východnímu obřadu. Chtěl pracovati pro Unii, chtěl se vynasnažovati o obrození řeholního a náboženského života vůbec, avšak ne jako řeholník východního obřadu. Začal pomýšleti na vstup do některého z latinských řádů, buď k jesuitům nebo ke karmelitánům a zde jako řeholník latinského obřadu reformovati řád basiliánů. Proto se vypravuje ještě jednou do Říma, aby zde opět žádal Apoštolský Stolec o dovolení vstoupiti do latinského řádu. Sliboval zároveň, že celý svůj život zasvětí Unii. Apoštolský Stolec pohnut konečně tolika prosbami, svolil, aby vstoupil k jesuitům nebo ke karmelitánům.

Boží Prozřetelnost však rozhodla jinak.

VSTUP DO ŘEHOLE BASILIÁNU

Právě se Ruský chystal vstoupiti k jesuitům, když tu náhle změnil svoje rozhodnutí a vstoupil k otcům basiliánům. Jak se to stalo? Životopisci

Rutského, jako Korsak, Suša a jiní, vypravují o tom tuto příhodu:

V neděli 30. srpna 1607 byl Rutský přítomen mši sv. v jezuitském kostele ve Vilně. Kázal právě učený jesuita P. Fabricius. Když po kázání scházel s kazatelny, obrátil se náhle k věřícím a řekl: „Drazí bratři, dovoluji si vás pozvati na velikou slavnost. Známy vám všem pán Veljamin-Rutský ode dneška za týden vstoupí do řádu otců basiliánů zde v klášteře Svaté Trojice.“

Tato slova Rutského ohromila. Vždyť se přece rozhodl vstoupiti do latinského řádu a úplně zanechati východního obřadu. (Řád basiliánů jest jen v obřadě východním.) Už dokonce přestal choditi na východní bohoslužby a zde si dovolují bez jeho vědomí prohlásiti, že vstupuje k řeholi východního obřadu! V rozčilení udal P. Fabricia představenému řádu jesuitů. Předvolaný P. Fabricius však prohlásil, že si naprosto nepamatuje, že něco podobného pronesl. A tak zůstal celý příběh nevysvětlený.

Není však žádného důvodu, abychom podezřívali P. Fabricia z podvodu, jakkoliv P. Fabricius byl velmi nakloněn řádu basiliánů a Rutského by byl v něm velmi rád viděl. P. Fabricius, který žil svatým životem a též zemřel v pověsti svatosti, nebyl by se odvážil dopustiti se podobného podvodu. Tím méně ještě s kazatelny! Nelze nad to pomysleti, že by P. Fabricius, svatý a učený řeholník, byl tak naivní a chtěl podobným způsobem přinutiti Rutského ke vstupu k basiliánům.

Rutský obdržev právě svolení papežovo ke vstupu do latinského řádu a nemaje naprosto žádného důvodu k tomu, aby uposlechl slov P. Fabricia, viděl v nich přece pokyn vůle Boží. A skutečně, za týden po kázání, t. j. 7. září 1607 vstupuje do kláštera Svaté Trojice ve Vilně. Dne 21. listopadu, v den sv. archanděla Michaela, přijal z rukou metropolitu Ipatije Potije řeholní roucho a své křestní jméno Jan změnil na Josef. Po ukončení krát-

kého noviciátu složil řeholní sliby na svátek sv. Basilia Velikého, 14. ledna 1608. Zanedlouho potom byl vysvěcen na kněze.

Po vstupu k basiliánům zanechal Rutský jednou provždy myšlenky přestoupiti na latinský obřad. Východní obřad se mu stal úplně vlastním a od té chvíle zasvětil svůj život úplně do služeb Unie. Nikdy nelitoval, že se stal knězem východního obřadu, ba naopak později houževnatě bojoval za zrovnoprávnění tohoto obřadu s latinským v polském státě. A velmi bránil přestupování z řeckého obřadu na latinský, což se tehdy velmi často dalo.

V klášteře se Rutský věnoval cele asketickému životu. Našel tam už věrného přítele, Josafata Kunceviče, který velmi pokročil v křesťanských a řeholních ctnostech. Horlivě se tyto dvě svaté duše vzájemně podporovaly. Josafat si velmi vážil staršího a mnohem učenějšího Rutského a naopak Rutský si vážil Josafata pro jeho svatost a přísnost v asketickém životě. Oba se rozhodli, že zreformují klášter Svaté Trojice a povznesou pokleslou přísnost řeholního života. Klášter byl obydlen většinou světskými lidmi. Několik starých řeholníků vůbec nedbalo o zachovávání řeholních stanov a žili každý pro sebe. A když příklad Rutského a Josafatův přitáhl několik mladíků do kláštera, nebylo tam pro ně místa. Stěží se směstnali do jedné světničky, jež jim sloužila za ložnici, jídelnu i pracovnu. Bylo tedy potřeba velké horlivosti a práce, aby se řeholní poměry zlepšily.

Pracovalo se ve dvou směrech: Rutský spolu s Kuncevičem dali se s počátku do vzdělávání a duchovní výchovy řeholního dorostu. Rutský vysvětloval mladým řeholníkem základy katolické vírouky a křesťansko-řeholních ctností. Mimo to je také vyučoval některým světským vědám, hlavně jazyku latinskému a ukrajinskému. Josafat, obeznamovaný s obřadem a bohoslužbami, vysvětloval a povzbuzoval mladé řeholníky k svatosti a zbožnosti života. Jehož sám byl živým příkladem.

Kromě této vnitřní práce bylo nutno ještě rozšířiti klášter pro větší počet řeholníků a starou budovu opravit. Na tento účel věnoval Ruský celou svoji pozůstalost po otci. A našli se též jiní dobrodinci, kteří, majíce pochopení pro věc, Ruskému ochotně vypomohli. Zanedlouho zde stál nově opravený basiliánský klášter, který snadno pojal i větší počet řeholníků.

NEPŘÁTELSKÉ PLÁNY NESJEDNOCENÝCH

Opatem kláštera Svaté Trojice a prvním představeným řeholníků byl Samuel Sinčilo. Dříve byl v pravoslavném klášteře v městečku Suprasli. Pro jakési tajné pikle proti tamějšímu pravoslavnému opatovi byl z kláštera vyhnán. Přijel tedy do Vilna a prosil metropolitu, aby byl přijat do církevní Unie. Po dlouhé zkoušce přijal od něho metropolita (Ipatij Potij) katolické vyznání víry a svěřil mu dokonce opatství u Svaté Trojice ve Vilně.

S počátku dělal ze sebe opat Sinčilo horlivého katolíka, přísně dodržoval řádové stanovy a prokazoval velkou oddanost metropolitovi. V nitru však zůstal zavilým pravoslavným a očekával smrti starého metropolity, domnívaje se, že smrtí Ipatijovou Unie vezme za své.

Viděl však, jak jeho naděje jsou mařeny, když Ruský vstoupil do kláštera basiliánů a začal vychovávat řadu mladých, uvědomělých katolických řeholníků. Sinčilo správně tušil, že Ruský a jím vychovávaní mladí basiliáni jsou budoucími bojovníky za jednotu ukrajinské církve s Církví katolickou. Přemýšlel proto usilovně, jakým způsobem by zamezil přílivu nových mnichů a jak by mohl převést klášter do rukou pravoslavných. Metropolita však stál v cestě jeho záměrům. Rozhodl se tedy věc provést podvodem.

Na jaře r. 1608 odejel metropolita Potij z Vilna do Varšavy za církevními záležitostmi. To byla vhodná chvíle pro opata Sinčila, aby provedl svůj

nekalý záměr. Nebylo nikoho, kdo by mu v tom překážel. Běželo mu v první řadě o to, aby dostal od sebe Ruského a Kunceviče. Nařídil tedy ihned Ruskému, aby odejel z Vilna do městečka vzdáleného 12 mil.

Jakmile Ruský odejel z Vilna, povolal k sobě Sinčilo Josafata Kunceviče spolu s jinými významnějšími měšťany a přemlouval je, aby nechali Unie a vrátili se k pravoslavní církvi. Josafat o tom nechtěl ani slyšet. Tu Sinčilo ve vzteku dal Josafatovi prudký políček. Josafat se o tom nikomu nezmínil, až teprve po třech letech se s tím svěřil Ruskému. Když se to nezdařilo tímto způsobem, pokusil se Sinčilo o nový trik. Nařídil Josafatovi jako vůdci řeholní mládeže, aby společně s mladými řeholníky odjel do městečka, kde právě z jeho nařízení dlel Ruský. Josafat vytušil, že opat chce klášter dát do rukou pravoslavných a že on mu v tom překáží. Ocítl se v těžkém postavení. Znal špatný úmysl představeného a přece jen nechtěl porušit řeholní poslušnosti. Obrátil se tedy o radu k P. Fabriciovi, který byl předpověděl Ruskému vstup k basiliánům. Tento poradil Josafatovi, aby ihned poslal posla k Ruskému s dopisem, aby se co nejdříve vrátil do Vilna. „Přijďte co nejdříve, hrozí veliké nebezpečí. Nevrátíte-li se ihned, jest všechno ztraceno.“ Takové bylo znění depeše.

Posel Josafatův našel Ruského upoutaného nemocí na lože. Po přečtení dopisu se však ihned oblékl a spěchal do Vilna. Nemoc si však cestou tak zhoršil, že přijel do Vilna málo živý.

V ten den nebyl Sinčilo ve Vilně. Vrátil se až večer, jsa jist, že jeho nařízení bylo vykonáno. Jak byl však zaražen, když spatřil všechny řeholníky u své denní práce. Rozčilen vpadl do Josafatovy cely, kde se na Josafata zle obořil pro neuposlechnutí jeho rozkazu. Josafat však klidně odvětil, že nebylo třeba rozkazu uposlechnouti, poněvadž se Ruský právě vrátil do Vilna. Opat pochopil, že byl jeho trik prohlédnut, ztichl a očekával novou

vhodnou příležitost k provedení svého plánu. Veřejně proti Ruskému vystoupiti se obával, neboť tento měl mnoho vlivných přátel mezi šlechtou.

GENERALNÍM VIKÁŘEM

Rutský dověděl se od Josafata, že jej opat Sinčilo přemlouval k přestoupení k pravoslaví, a sám jsa přesvědčen, že opat chtěl podvodným způsobem vydati klášter Svaté Trojice do rukou pravoslavných, rychle vše sdělil metropolitovi, dlicímu právě ve Varšavě. Metropolita, nemoha se ihned vrátiti do Vilna a nemoha též bez kanonického procesu propustiti opata, dekretem ze dne 27. července 1608 jmenoval Ruského svým generálním vikářem a svěřil mu vedení celé své diecése na Litvě a také celý klášter Svaté Trojice. Sinčilo zůstal sice dále opatem, ale bez vlády. Vida svou bezmocnost, začal směřovati za svým cílem zcela nepokrytě.

Stalo se tak začátkem zimy r. 1608. Sinčilo sloužil slavnostní mši sv. v kostele Svaté Trojice. Asistovali mu dva mladí basiliáni. Všechno šlo v nejlepším pořádku až do „velikého vchodu“. (Veliký vchod jest ve východním obřadě část mše sv., kdy kněz přenáší z malého obětního oltáře chléb a víno na hlavní oltář, kde se později koná pozdvihování. Při tomto přenášení kněz hlasitě vzpomíná papeže, metropolitu biskupa své diecése, dobrodince a všechny věřící.) Při „velikem vchodu“ opat vynechal jméno metropolitovo. A stejně tomu tak bylo i po pozdvihování. Asistující basiliáni vidouce, že se tak nestalo omylem, nýbrž úmyslně, poznali v tom zřejmé opatovo prohlášení, že vystupuje z katolické Církve. Odešli proto od oltáře, svlékli bohoslužebná roucha a nechtěli pokračovati ve mši sv. s opatem apostatou.

Sinčilo byl velmi nepříjemně překvapen. Myslil, že aspoň část řeholníků bude při něm. Nyní však poznal, že jsou proti němu všichni. Rutský mu

nad to zakázal sloužití mši sv. v klášterním kostele a sám znovu převzal výchovu řeholního dorostu. Klášter se opět plnil novými kandidáty. Pod rozumným vedením Ruského připravovali se noví zbožní a horliví dělníci na vinici Páně.

Sinčilo však nechtěl uznati, že jest poražen. Nepodařilo-li se mu vzít klášter podvodem, učiní tak násilím! Musí za každou cenu zničití hnízdo, odkud vyrůstají bojovníci za Unii. Začal bouřiti vilenské občany proti Ruskému. Namlouval jim, že Ruský jest zakukleným jesuitou, který chce zlatinisovati východní obřad a klášter Sváté Trojice předati do rukou římsko-katolické Církve. „Ruskému nesmí věřiti,“ pravil, „zajisté by neobětoval tolik na obnovu kláštera, kdyby nepracoval dle plánu jesuitů? Což nebyl u jesuitů v Praze, ve Würzburku a v Římě?“ Tato lež tak působila mezi uniatskými měšťany, že se rozhodli násilím obsaditi klášter a vyhnati z něho Ruského i s mladými basiliány. Shromáždili se proto 10. prosince a za předsednictví Sinčilova se usnesli, že ruší všecken styk s metropolitou a odevzdávají se jurisdikci pravoslavného patriarchy cařihradského, 15. prosince 1608 podniknou útok na klášter.

Jejich plán byl takový: V neděli při ranních bohoslužbách vyženou řeholníky s Ruským nejprve z kostela a potom z kláštera vůbec. Tak ovládnou klášter i s kostelem. — Všechno měli dobře promyšleno a připraveno. Přece však se jim jejich záměr nezdařil. Jeden z měšťanů se o něm dověděl a podal zprávu zástupci knížete Dimitriji Karpovi. Ten uvědomil o zamýšleném kousku knížete Radzivila, který ve stanovený den obklíčil klášter i kostel vojskem a Sinčila i s jeho spojenci přísně potrestal. Sinčilo zuřil. Opět nezdar. V kostele sv. Ducha se svými druhy veřejně přestoupil k pravoslaví. Tím se začal otevřený boj proti všem, kteří zůstali věrni katolické víře, hlavně však proti Ruskému, Josafatovi a mladým basiliánům.

OTEVŘENÝ BOJ. RUTSKÝ OPATEM

Vilenští měšťané spojení se Sinčilem, nespokojili se s touto porážkou a písemným prohlášením o svém odstoupení od katolické víry, nýbrž jali se prováděti horečnou agitaci proti Unii a proti metropolitovi. Štváli národ, kde mohli, bouřili proti Unii, pomlouvali metropolitu i biskupy. Vlivem této agitace se stalo, že téměř celá Bilá Rus odstoupila od Unie a vypověděla poslušnost svému metropolitovi. Uniatskými zůstaly pouze katedrál-ní kostely a klášter svaté Trojice.

Metropolita se zatím dověděl o Sinčilových piklech. Posílá Ruskému dopis, v němž zbavuje Sinčila opatství a vylučuje jej z Církve. Totéž ohlásil metropolita vilenské městské radě a prosil ji, aby odebrala kostely těm farářům, kteří odstoupili od Unie. Městská rada si této žádosti metropolitovy ani nevšimla. Zdálo se, že Unii nadchází opravdu konec.

Počátkem r. 1609 se konal ve Varšavě „sejm“. Pravoslavní se připravovali na tento sněm a snažili se všemi možnými způsoby přemluvit poslance k tomu, aby sjezd Unii zničil. A skutečně také sněm rozhodl, že obě strany mají podržeti ty kostely a majetky, které zrovna drží. Pro uniáty bylo toto nepříznivé rozhodnutí sněmu velkým zklamáním, neboť tenkrátě právě měli ve své moci velmi málo kostelů a jmění. Proti tomu protestoval metropolita Potij a jeho vlivem se stalo, že král Zikmund III. přidal k usnesení sněmu tuto poznámku: „Jestliže jedna ze stran učinila druhé příkoří po sněmu z roku 1607, má poškozená strana právo obrátiti se na oddělení pro duchovní záležitosti při tribunálu litevském anebo královském.“

Přítomný metropolita Potij viděl, že už mu nestačí sily k hájení práv Církve sjednocené a že nutně potřebuje pomocníka. Jmenoval proto zanedlouho na to Ruského opatem kláštera svaté Trojice a sjednal též královo potvrzení tohoto jmeno-

vání. Metropolita pozval na to Ruského do Varšavy a odevzdal mu dekret jmenování za opata. Ruský vrátiv se z Varšavy, těžce onemocněl na paralyzu. Nedoufal už, že se z této nemoci pozdraví. Avšak vroucí modlitby řeholníků pohnuly Boží milosrdenství. Ruský se uzdravil, ale ne zcela. Nemoc zanechala mu stopy až do smrti. To však Ruskému v jeho práci nepřekáželo.

Nedlouho poté, co se Ruský ujal opatství, vrátil se do Vilna Sinčilo. Ač jej metropolita dal do klatby a král mu zakázal přístup do Vilna, Sinčilo přece jal se konati slavné bohoslužby prohlásiv, že sněm uznal jeho pravomoc na opatství v klášteře svaté Trojice.

To však nebylo ještě všechno. Maje na své straně většinu měšťanstva a vilenské městské rady, rozhodl se opět násilím zmocniti kláštera svaté Trojice.

Sehnal proto dostatečný počet sobě věrných, hlavně z měšťanů a městské luzy, a chtěl dne 22. března na svátek 40 mučedníků (zasvěcený ve vých. obřadě), provésti svůj úmysl. Toho dne sekonala slavná mše sv. v uniatském klášterním kostele svaté Trojice. Když mniši vycházeli, spatřili početný houf lidí se Sinčilem v čele. Ruský pochopil, oč asi jde, popošels Josafatem vpřed a tázal se odvázně Sinčila, co po nich žádají. Sotva otázka dozněla, rozprchl se celý houf, jako by uviděl celou armádu vojska. Jakýsi podivný lek rozehnal rozvášněný zástup. Co bylo toho příčinou?

Dějepisí Korsak, Suša a jiní poznamenávají, že právě v tu chvíli, když se pravoslavní se Sinčilem v čele učiniti výpad na klášterní kostel, představená řádu sester basiliánek ve Vilně, jménem Basilissa Sapieha zřela ve vidění, jak 40 svatých mučedníků se náhle objevilo před kostelem a pod vedením sv. Basilia Velikého nepřátele odehnalo. Tento podivný příběh byl později namalován nade dveřmi kláštera.

Sinčilo však nepřestal. Stále novými intrikami

a soudními procesy snažil se zabráni klášter svatě Trojice. Všechny jeho snahy se však tříštily o neústupnou energičnost metropolity a Ruského. Nakonec musil přece jenom ustoupiti.

BISKUPEM KOADJUTOREM

Metropolita Ipatij Potij, stařec prací vyčerpaný, tušil svůj konec. Osud Unie ležel jako balvan na jeho srdci. Přemýšlel proto, kdo by mu mohl pomáhati v řízení metropole a později se státi jeho nástupcem. Sotva by byl mohl naléztí lepšího pomocníka, nežli byl Ruský. V červnu roku 1611 ho vysvětil na biskupa a dal mu titul biskupa Haliče. O rok později v roce 1612 odevzdal mu Ipatij Potij správu metropole.

Jmenování Ruského biskupem s právem nástupnictví povzbudilo na mysli klesající uniaty. Viděli, že po smrti velikého průkopníka Unie metropolity Potije bude míti svatá věc opět velikého obránce v osobě Ruského.

Kromě toho též samočinné nástupnictví na metropolitní stolec zaručovalo, že po smrti Potijově nevzniknou žádné zmatky.

Halič byla v té době celá pravoslavná. Jenom ve Lvově se udržela malá skupina uniatů. Titul biskupa haličského neměl vlastně praktického významu. Jmenování Ruského haličským biskupem znamenalo jen, že se metropolita nevzdává vlády nad haličskými uniaty.

Jako správce metropole a opat kláštera sv. Trojice snažil se jak metropoli, tak klášter přivéstí do pořádku. Obzvláště bděl nad výchovou mladých basiliánů. Nebyla však asketicko-duchovní výchova basiliánů jedinou jeho starostí. Nesjednocení začali bojovati proti Unii písemně. Tuto polemicko-literární kampaň vedl nadaný pravoslavný spisovatel Meletij Smotrický. Potřebovali proto též uniaté schopných pisovatelů, aby mohli pomluvám čeliti. Metropolita Potij i Ruský bojovali rovněž

písemně, bylo to však málo. Pociťovali nutnou potřebu vzdělaného polemického spisovatele. A takových na Ukrajině nebylo. Nebylo škol ani učitelů.

Posílal tedy Rutský některé basiliánské mnichy na vzdělání do cizích škol. Basiliánští bohoslovci studovali tenkrát v římskokatolických školách a na jezuitských bohovědných učilištích. Jak latinští biskupové, tak řád jezuitský rádi tyto bohoslovce přijímali.

Kláster svaté Trojice hemžil se novými kandidáty. Se všech stran scházela se sem mládež, aby zasvětila svůj život Bohu a Církvi. Netrvalo dlouho a opat Rutský byl tísněn novou starostí o vybudování nové budovy klášterní, neboť všichni mnichové nemohli se ve staré budově směstnati. Prozřetelnost Boží mu opět pomohla. Běloruský šlechtic Řehoř Tryzna vystavěl v městě Bytni, v okrese novhorodském, klášter své dceři, která zde chtěla sloužiti Pánu Bohu. Tam s několika přítelkyněmi vedla duchovní život za vedení vilenských basiliánů. Avšak pro značnou vzdálenost Bytně od Vilna nebyla tato duchovní správa zrovna uspokojivá. Rutský proto zavolal řeholnice do Vilna, kde bylo pro ně duchovní vedení snadnější. Uprázdňený klášter daroval šlechtic Tryzna vilenskému opatství. Prvním převorem tohoto kláštera učinil Rutský Josafata Kunceviče. Nedlouho potom získal sv. Josafat roku 1616 nový klášter se zázračnou ikonou Matky Boží v Žirovicích. To byl již třetí uniátský klášter.

METROPOLITOU KIJEVSKÝM A HALIČSKÝM

Dne 13. července 1613 zemřel „otec Unie“, zasloužilý metropolita Ipatij Potij. Za jeho nástupce potvrzen apoštolským Stolcem i králem polským dne 28. června 1614 Josef Veljamin-Rutský. Metropolité sídlili od počátku XV. století na Bílé Rusi, ve Vilně nebo v Novhorodu. S Kijevem ne-

měli téměř žádného spojení. Nový metropolita se však rozhodl opustiti tuto tradici a usídliti se v Kijevě na pravém metropolitním trůně při katedrál-ním chrámu sv. Sofie. Tím chtěl též dokázati ná-rok uniatů na metropoli kijevskou. Nešlo to však tak snadno. Celý Kijev i s okolím lpěl na pravo-slaví. Sjednocených, uniatů nebylo, a Ruský vě-děl, že pravoslavní se katedrály tak snadno ne-vzdají, že jej čekají veliké překážky, ne-li jistá smrt. To mu však nevadilo.

Spolu s Josafatem odjeli do Kijeva. Cest tehdy ještě nebylo, jeli tedy přes pole, lesy a stepi. Noci trávili v krčmách nebo v rolnických chatách. Šťastně dorazili do hlavního města Ukrajiny. Zde se jim vše dařilo nad očekávání. Metropolita se bez překážky ujal katedrály sv. Sofie a kromě to-ho získal představeného města Batalije a dva pravo-slavné kněze. Sv. Josafat se odvážil též do hníz-da pravoslavných v klášteře kijevském, Pečerské Lavře, a zde dokázal pravoslavným mnichům z je-jich liturgických knih pravdivost katolické víry. Řeholníci mu nečinili žádných překážek a pokoj-ně jej vyslechli. Ruský získal též kijevský, tak zv. vidubický klášter, do kterého umístnil několik ba-siliánů, misionářů to pro Unii, povolaných z Vilna. Ke katedrále sv. Sofie přidělil čtyři vilenské ba-siliány.

Když měl metropolita všechno uspořádáno, po-čal upevňovati Jednotu zevnitř, aby ji mohl po-zději rozšířiti i na ta místa, kde símě její nebylo dosud zaseto. Proto se dal s nevšední horlivostí do práce. Snažil se zreformovati a povznésti řád basiliánů, zvýšiti vzdělání a mravní úroveň svět-ského kněžstva. Dal se do boje s pravoslavnými a bránil katolickou ukrajinskou církev a východní obřad proti polskému kleru.

REFORMA ŘEHOLNÍHO DUCHOVENSTVA

Kdo by nevěděl, jak pronikavý význam mají pro křesťanství kláštery se svými řeholníky? Řeholní stav jest nejkrásnějším květem křesťanství a nejlepším plodem Kristova evangelia. Řeholníci a řeholnice, zachovávajíce Boží přikázání i evangelické rady, odevzdávají se cele službě Boží a zřikají se dobrovolně všech pozemských zájmů. Tím se dá jen vysvětliti, že z klášterů vyšlo tolik misio-nářů, kteří vrátili Kristu tolik milionů lidí. Národ mající početné kláštery a v nich skutečně zbožné a horlivé řeholníky a řeholnice může býti úplně bezpečný, neboť tyto kláštery jsou mu pevnostmi, o které se tříští všechny útoky temných nepřátel-ských sil.

Toho všeho si byl metropolita Ruský velmi dobře vědom. Už při studiích v západních zemích poznal význam pevně organisovaného řeholního života, který jest nádrží náboženského života v národě vůbec. Věděl též, jakými pomocníky mu budou v práci o zdolání rozkolu na Ukrajině vzdělání a horliví řeholníci. Bohužel, on jich dosud neměl. Řeholní život v době rozkolu skoro úplně vymizel. Byly kláštery, byli v nich i řeholníci, nežili však podle řeholních předpisů.

Ruský už v době svých studií v Římě přemýšlel o reformě řádu basiliánů. Chápal význam tohoto řádu pro východní církev, vycházeli totiž z tohoto řádu všichni biskupové. Správně tedy usuzoval, že zreformováním tohoto řádu zreformuje celou církev. Už v Římě hledal vhodný způsob pro tuto reformu. Chtěl to učiniti podle vzoru západních řeholí. Svůj úmysl prozradil nejvyšším církevním hodnostářům, možná i samému papeži. Myšlenka reformy jej neopustila ani po jeho příjezdu do Vilna, ba ani po jeho vstupu k basiliánům, kde spolu se sv. Josafatem počali uskutečňovati své plány.

Když Ruský vstoupil na kijevsko-haličský me-

tropolitní trůn, opatem kláštera svaté Trojice se stal sv. Josafat. Pod jeho vedením vládla v klášteře svatost a horlivost pro zachovávání řeholních předpisů. Vlivem tohoto kláštera pozvedla se úroveň duchovního života v kláštorech v Mińsku, Novhorodku, Bitni a Žirovicích. Jediná chyba byla v tom, že každý klášter žil sám pro sebe svým způsobem. Mezi kláštery nebylo žádného spojení, proto se i disciplína těžko udržovala.

Tato špatná organizace velmi Ruského rmoutila. Rozhodl se proto, že všechny kláštery spojí do jednoho organického celku a podřídí je jednomu představenému, jak to viděl v kláštorech západních. Nemohl však tuto zásadní reformu provésti najednou. Začal ji uskutečňovati postupně. V novém biteňském klášteře založil společný noviciát pro všechny reformované kláštery. Nemaje schopných kněží k vedení tohoto noviciátu, poprosil generála jesuitů, aby mu poslal dva kněze k vedení basiliánského noviciátu.

A pokračoval v centralisaci všech uniatských klášterů dále. Svolał všechny představené klášterů na řeholní sněm do Ruty u Novhorodku. Sněm trval 6 dní od 20. do 26. července 1617. Súčastnil se ho i sv. Josafat. Zde bylo usneseno, že všechny kláštery řádu basiliánů utvoří jeden celek. Nejvyšším představeným má býti volen na celý život „protoarchimandrita“ (první opat). Představení jednotlivých klášterů mají býti voleni jen na čas. Metropolita jest protektorem řádu a stvrzuje volbu „protoarchimandrity“. Dohodli se též na pravidlech a způsobu volby prvního opata a jiných představených, na způsobu přijímání kandidátů do noviciátu a na společných výchovných směrnicích. Usnesli se též, aby generální výbor konal každého čtvrtého roku společnou poradu.

Tím byla reforma řádu v hlavních rysech dokonána. Nyní přistoupil metropolita k vnitřní organizaci řádové. Sepsal pravidla řeholního života. Na příští poradě generálního výboru roku 1621

předložil už Rutský hotová pravidla, která výbor potvrdil a přijal. Tato pravidla vymezovala přesně povinnosti představených i mnichů, též způsob života a práce řeholníků. Apoštolský Stolec potvrdil tyto řeholní stanovy dne 4. února 1624.

Do této doby žili východní mniši způsobem spíše kontemplativním, to jest, věnovali se pouze modlitbě a kajícím skutkům. Rutský od této tradice ve svých pravidlech ustoupil. Podnět k tomu dal smutný stav ukrajinské katolické církve. Klade ve svých pravidlech velký důraz na to, aby každý řeholník usiloval o posvěcení sebe samého, ale nad to ať každý usiluje o spásu duší, ať misie-mi, kázáními, zpovědi či školou. A zvláště zdůrazňuje školní vzdělání mládeže. Aby školní výchova přinesla co nejhojnější užitek, žádá Rutský v Římě o povolení zaváděti na basiliánských školách Mariánské družiny. Tak se stal Rutský prvním zakladatelem Mariánských družin na Ukrajině. Z toho je možno pozorovati, jak reforma Rutského dala řádu úplně nový směr života. Doposud se ukrajinští řeholníci nezvali basiliány, nýbrž prostě mnichy. Teprve od reformy se zvali basiliány. V řadě vykvetla věrnost k svatým slibům, zbožnost, apoštolský a misionářský duch a vroucí láska ke katolické Církvi. Metropolita Rutský se nezklamal. Obnovený řád mu dal celou řadu horlivých pomocníků v práci na duchovní obrodě své metropole.

REFORMA SVĚTSKÉHO DUCHOVENSTVA

Jakmile metropolita Rutský položil pevné základy k vnitřnímu obrození a posílení basiliánské řehole, obrátil svůj zřetel na hluboký úpadek svého kněžstva. Již jsme se zmínili o mravech a vzdělání ukrajinských kněží.

Rutský postřehl hlavní příčinu toho úpadku. Jal se ihned zakládati školy pro světské duchovenstvo. Už roku 1616 zakládá dvě školy pro kandidáty duchovního stavu při klášteře v Miňsku a

Novhorodku, kde se sám někdy zdržoval. Později založil nové školy při kláštorech v Žirovicích, Volodimiru a Boruni. Všecky výlohy hradil většinou sám ze svých fondů.

Přece však jenom tyto školy nedovedly dáti budoucím kněžím patřičného vzdělání. Metropolita se stále obíral myšlenkou založiti kněžský seminář, kde by nastávající kněží mohli dosáhnouti vyššího vzdělání. Na to však bylo potřeba hodně peněz, kterých ovšem Ruský neměl. Sháněl je tedy, jak mohl. Obrátil se na nunciaturu v Polsku a dokonce přímo na apoštolský Stolec. Chtěl skrze ně dosáhnouti vrácení jmění lucké diecése od dědiců knížete Konstantina Ostrožského, který je neprávem zabral. Zde však byly jeho snahy marné. Dědici knížete přestoupili do římskokatolické Církve a neprávem zabrané majetky dali latinským klášterům. S tím však nebyl ještě metropolita spokojen. Předložil papeži Urbanu VIII. stav katolicko-uniatské církve na Ukrajině a naléhavou potřebu kněžského semináře. Papež mu daroval 5000 franků a pobídl zároveň ukrajinské biskupy, aby pomáhali všemožně metropolitovi v uskutečnění jeho velikého plánu.

Na podzim roku 1626 pozval metropolita všechny ukrajinské biskupy na sněm do Kobryně, kde měla býti rozhodnuta otázka založení kněžského semináře. Sám metropolita věnoval na seminář 10.000 zlatých a každý biskup slíbil rovněž hmotnou podporu podle svých možností. Kláštery věnovaly osminu svých důchodů po celé 4 roky. Zanedlouho byl v Mińsku otevřen nový kněžský seminář.

Kromě toho vynesl sněm také rozhodnutí o církevní kázni, která byla téměř neznámá. A není také divu, vždyť se o ni nikdo nestaral. Biskupové před Unii nedbali vůbec o věci a požadavky svých kněží. Lpěli jen na svých hmotných zájmech a na svých příbuzných. Biskupský stav byl pouze bohatým zdrojem příjmů, o duchovní jeho stránku se

nikdo nestaral. Stávaly se případy, že biskup neměl ani svěcení, zastával úřad biskupský jako laik. Jest samozřejmým, že za takových poměrů kázeň mezi kněžími úplně vymizela.

To vše metropolita velmi dobře viděl a snažil se proto tuto věc nějak uspořádati. Nedalo se napravit v jednom dnu to, co vyrostlo za dlouhá staletí. Hlavním kořenem všech nepořádků bylo svatokupectví (simonie); duchovním se stal, kdo zaplatil. Fary byly proto obsazovány lidmi nehodnými. To metropolitu velmi trápilo. Vydal proto na sněmu v Kobryni přísné nařízení proti svatokupectví a hrozil těžkými tresty těm, kdož by se dostali do církevního úřadu podvodem či úplatky. Vydal kromě toho ještě mnoho jiných nařízení, směřujících vesměs k obnovení církevní kázně. Bylo též usneseno, že každý biskup každoročně bude podávati výroční zprávu o stavu své diecése a metropolita bude odesílati celkovou zprávu do Říma. Pokud se týkalo obřadu, bylo rozhodnuto, aby byla přesně zachovávána pravidla a předpisy obřadu východního při všech bohoslužbách. Nakonec dojednáno, aby byl konán každý čtvrtý rok biskupský sněm.

Díváme-li se na věc očima tehdejší doby a uvážíme-li okolnosti a životní podmínky, za jakých se tenkrát žilo, uznáme, že to byly skutečně obrovské a neslýchané reformní počiny v ukrajinské církvi, kterých se mohl odvážiti pouze duch tak veliký a prozíravý, jako byl metropolita Ruský.

NOVÉ ÚTOKY PRAVOSLAVNÝCH

Nejtěžší úkol měl metropolita v obraně Unie. Když nastoupil na metropolitní trůn, vládl v metropoli svatý klid. Jen tu a tam vyskytovaly se ojedinelé boje mezi pravoslavnými a uniaty. To však nikterak nepřekáželo metropolitovi, aby celou svou pozornost věnoval posílení vnitřního života jak v klášteřích, tak mezi světským kněžstvem. Také

jeho zásluhou se stalo, že na biskupských stolcích zasedli mužové opravdu cítící s Unii. Již se zdálo, že brzy celá Ukrajina přestoupí z pravoslavi k Unii a že skutečně bude jen jeden ovčín a jeden pastýř.

Nepřítel však nespal. Pravoslavní, kteří ztratili smrtí knížete Ostrožského svého horlivého vůdce, ohlíželi se po nových vůdčích osobnostech, po nových pomocnících a protektorech v boji s nenáviděnou Unii. Podařilo se jim získati záporožské kozáky, kteří pro pravoslavné znamenali skutečně velikou pomoc. Záporožská Sič znamenala v té době na Ukrajině velkou vojenskou moc. S kozáky počítali i polští králové, kteří jich potřebovali v boji s Turky. Kozáci silně lnuli k pravoslaví a jsouce v náboženských věcech naprosto neuvědomělí, dali se snadno nadchnouti do boje proti Unii, jakožto úhlavní nepřítelkyni pravoslavi. Počali napadati uniaty, zejména kláštery a kněze a působili krvavé řeže.

Solí v očích pravoslavných byla skutečnost, že v Kijevě, středisku to pravoslavi na Ukrajině, katedrála sv. Sofie a vidubický klášter jsou v rukou uniatů. Představený vidubického kláštera Antonín Hrekovič otevřeně a směle hájil Unii a soustředil tak na sebe všechnu nenávist pravoslavných. Avšak ani pravoslavní ani kozáci neměli dosti odvahy násilím zmocniti se kláštera. Tu se vyskytl v Kijevě cizinec, který poštvál pravoslavné i kozáky ke krvavému pronásledování Unie. Byl to patriarcha jerusalemský Theofan.

Theofan přijel na prosbu ruského cara do Moskvy, kde roku 1619 vysvětil otce carova Filareta na patriarchu. Vraceje se z Moskvy, zastavil se v Kijevě, kde ihned počal bouřiti pravoslavné a kozáky proti Unii a uniatům. Největší zmatek však způsobil tím, že vysvětil 15. srpna 1620 v Kijevě celou hierarchii, metropolitu Joba Boreckého a šest biskupů, přiděliv jim ty biskupské stolce, na kterých seděli katoličtí (uniatští) biskupové.

Toto jednání Theofanovo bylo nezákonným i s hlediska pravoslavného. On jako patriarcha jerusalemský neměl naprosto žádné pravomoci nad ukrajinskou církví pravoslavnou. Učinil tak též jako cizinec, a to bez vědomí krále polského, který sám měl právo jmenovati pravoslavné biskupy. Patriarcha učinil tak na žádost kozáků a spoléhaje na jejich pomoc, kdyby měl býti proto obtěžován polskými úřady. A Polsko tehdy právě potřebovalo kozáků ve válce proti Turkům.

Snadno si tedy představíme, jaký nastal po celé Ukrajině zmatek, když se v každém biskupském městě objevil pravoslavný, biskupem Theofanem vysvěcený biskup, a bouřil národ proti zákonnému, uniatskému biskupovi. A pravoslavní biskupové měli dosti úspěchů, poněvadž národ nebyl ještě dostatečně v katolickém náboženství vzdělán a utvrzen.

Zvláště horlivě bojoval proti Unii Meletij Smotrický, kterému Theofan přidelil arcibiskupství polocké, kde byl zákonitým arcibiskupem sv. Josa-fat. Kromě toho patriarcha Theofan najal skupinu 70 lidí, majících za účel zavražditi metropolitu Rutského.

Polský král vzdorobiskupy neuznal, a odsoudil je do vyhnanství. Metropolita je též vyloučil z Církve. Oni však toho nedbali. Rozhárané politické poměry jim k tomu jen napomáhaly. Polsko bylo ve válce s Tureckem poraženo (pod Cecorou) a chystalo se do nové války. Potřebovalo proto nezbytně mocné armády kozácké, která prohlásila, že nepůjde do války dříve, dokud král neuzná Theofanem vysvěcené hierarchie. Zraky všech byly obráceny k právě zahájenému sněmu, který měl o tomto rozhodnouti. Pravoslavní vyslali na sněm početnou delegaci pod vedením kozáckého hejtmana Petra Konaševiče-Sahajdačného a Theofanem vysvěceného biskupa Kurceviče. A aby prosadili své, spojili se s protestanty.

Když se o tom metropolita Rutský dověděl, ode-

bral se ihned i se sv. Josafatem do Varšavy, aby zde hájili Unie. Sněm byl zahájen na počátku roku 1621. Zdálo se již, že Unie padne, neboť byli proti ní nejen všichni pravoslavní a protestanti, nýbrž i katolíci a zvláště někteří římskokatoličtí biskupové. A Unie by byla zcela určitě padla, kdyby ji nebyl hájil metropolita Rutský. Jeho skvělá řeč před celým sněmem zachránila celou krajně kritickou situaci. Na stálé tvrzení nepřátel, že Unie vnašela do státu pouze zmatky a nepokoje, prohlásil metropolita Rutský, že ani on ani jeho biskupové zmatky nevyvolávali, ba naopak, že byl pokoj až do té doby, co patriarcha Theofan přišel a proti všem zákonům vysvětil novou pravoslavnou hierarchii. Vypočítal pak, jaké užitky přinesla Unie státu a jak se vkořenila mezi lid, ač nebyla od úřadů nijak podporována. Všichni vznešenější Ukrajinci stali se uniaty, a není na Ukrajině místa, kde by se Unie nebyla ujala. A stále celá města a osady přistupují k Jednotě. Všichni biskupové, vyjma lvovského, jsou ve spojení s apoštolským Stolcem. Poukázal na vzrůst a duchovní úroveň řádu basi-liánského a na jeho vroucí poměr k Unii. „Vytýkají nám,“ pravil, „že hledáme krve. Nehledáme ji však my, nýbrž naši protivníci. Vždyť ne jeden z našich řeholníků byl již zabit záští pravoslavných.“ Připomenul, že 70 najatých lidí usiluje o život jeho a jeho biskupů, „ale Bůh budiž mi svědkem“, končil, „že spíše nás zbaví života, než našich trůnů. V katolickém státě za vlády katolického krále jest náš život ohrožen proto, že jsme katolíky!“

Pod dojmem této řeči a na naléhání nunciovo král nezrušil Unie. Nechal však vzdorobiskupy dále šířiti zmatky. Tyto zmatky vzrůstaly den ze dne a rostlo stále větší nebezpečí, že budou do boje proti Unii strženi i ti činitelé, kteří doposud stáli stranou. Rutský, seč byl, se snažil toto nebezpečí odvrátiti. Když už viděl, že sil mu k tomu nestačí, obrátil se o pomoc do Říma. A té se mu také dostalo. Papež Řehoř XV. poslal na příští státní sněm

roku 1623 svého osobního delegáta, který spolu s nunciem měl hájiti práv Unie.

Sněm roku 1623 byl však ještě bouřlivější nežli předešlý. Pravoslavní vynaložili poslední síly, aby Unii zrušili. Pomluvami snažili se podlomiti autoritu uniatských biskupů a tvrdili stále, že jenom skrze ně povstávají v zemi zmatky. Sněm se rozhodl, že urovná celou záležitost kompromisem. Byla zvolena komise, která měla při rozhodnutí. Předsedou komise zvolen primas Gembicki, nepřítel uniátům nakloněný. Obě strany měly své stížnosti přednáseti jen této komisi.

Pravoslavní ihned využili každé sebemenší příležitosti a snesli velmi mnoho žalob a stížností. Těž vzdorometropolita Job Borecký a Smotrický osobně se dostavili do Varšavy, aby podali žaloby na metropolitu Rutského a ostatní biskupy uniáty. Těžká úloha nastala Rutskému: strásti se sebe tyto pomluvy a ukázati bezpodstatnost všech těchto žalob. A Rutský nejen že dokázal falešnost všech stížností, nýbrž dokázal i četnou řadu různých násilí, páchaných pravoslavnými. Komise však nepřiznala celé pravdy uniátům a rozhodla, že svolá smíšený sněm, zastoupený pravoslavnými i sjednocenými biskupy. Toto však tak polekalo Boreckého i Smotrického, že tajně opustili Varšavu. A tak zase zůstalo vše nerozhodnuto. Celý sněm stál proti Unii, vyjma snad krále, který ovšem nemohl sám ničeho činiti.

Jedinou záchranou a nadějí Rutského zůstal apoštolský Stolec. Podáváje zprávy o stavu uniatské církve na Ukrajině a liče své starosti a těžké překážky, posílá množství dopisů, papeži, kardinálům a svým přátelům do Říma a prosí je, aby učinili něco pro záchranu svaté věci. Většina těchto dopisů zůstala dodnes uchována. Tyto dopisy svědčí o nevšední horlivosti pro slávu Boží a pro spásu svěřených mu duší, jakož i neobyčejném jeho vzdělání a moudrosti.

SMRT SVATÉHO JOSAFATA

Uprostřed těžké a obětavé práce o záchranu uniatské církve ohromila metropolitu zpráva o mučednické smrti sv. Josafata. Arcibiskup polocký Josafat Kuncevič byl na své visitační cestě ve Vitebsku dne 12. listopadu 1623 zavražděn lidem, poštvaným protizákonně vysvěceným arcibiskupem Meletijem Smotrickým. Tato strašná zpráva rozlétla se jako blesk celým státem. Nejbolestnější však pronikla srdce metropolity Ruského. Byl Josafat jeho nejoddanějším přítelem a nejhorlivějším spolupracovníkem. Jeho svatostí a horlivostí se stala celá jeho arcidiecése uniatskou a náboženský život zde velmi slibně vzkvétal. Všecko však dosud bylo v počátcích. Meletij Smotrický svými dopisy a štvavými řečmi dosáhl konečně toho, že získal skupinu měšťanů, kteří se neštítili poskvřniti své ruce mučednickou krví svého svatého arcipastýře. (Smotrický později svého hrozného činu litoval, přestoupiv na víru katolickou, činil upřímné pokání.)

Podle králova rozkazu byli vrahové co nejkruťěji potrestáni. Pravoslavní, kteří po smrti sv. Josafata úplně ztichli, chvěli se strachem. Všichni význačnější mužové ukrajinští, kteří dosud se stavěli chladně nebo nepřátelsky vůči Unii, měnili své smýšlení. Zdálo se, jako by sama Prozřetelnost Ruskému pomáhala.

Mučednická smrt sv. Josafata přivedla ukrajinské biskupy do takového nadšení, že při jeho pohřbu všichni prohlásili: „My všichni jsme odhodláni dáti svůj život a prolíti svou krev za katolickou víru.“ Stejně jako v prvních stoletích křesťanství byla krev mučedníků semenem nových křesťanů, tak též krev sv. Josafata stala se příčinou vzrůstu a rozkvětu Unie. To se ukázalo nejlépe v arcidiecési světcově na Bílé Rusi. Když nástupce jeho Antonín Seljava roku 1624 ujal se arcibiskupského stolce, nebylo nikoho, kdo by mu

v tom překážel. Sám později prohlásil, že našel v diecési více uniátů, než jeho předchůdce při svém nastoupení pravoslavných. Od té doby zůstal Polock i Vitebsk vždy věren Unii.

Zatím v Kijevě vzdorometropolita Job Borecký se rozhodl stůj co stůj zničit jedině středisko kijevské Unie, klášter basiliánů, tak zv. vidubický. Dne 15. června 1622 svolal velikou schůzi kozáků a vyzýval je k obraně pravoslaví a k zničení Unie. Pobouření kozáci vpadli do kláštera, zavraždili představeného, Antonína Hrekoviče a ostatní řeholníky odvezli do vězení v Trechtymiru. Později na žádost Ruského byli osvobozeni, byl jim však přístup do Kijeva zakázán. Pravoslavní též zabrali uniátům v Kijevě katedrálu sv. Sofie.

Nějakou dobu po smrti sv. Josafata pravoslavní se poněkud utišili a přestali napadati uniáty a jejich kostely. Úplně však bouře neustaly. Nepřátelé Unie musili počítati s velikým jejím příznivcem, králem Zikmundem III. Když Zikmund roku 1632 zemřel, nastoupil na trůn Vladislav IV., který již nebyl tak Unii nakloněn. A toho pravoslavní využili. Ihned se na něj obrátili se svými stížnostmi. Král, který se zabýval velkorysími plány politickými, nevěnoval valného zájmu otázkám náboženským. Cílem králových snah bylo zajistiti státu vnitřní klid. Proto vydal dekret, jímž prohlašuje, že pravoslavní mohou svobodně vyznávatí své náboženství, vlastniti, stavěti a opravovati své kostely, semináře, nemocnice atd. To co nyní právě mají, musí podržeti. Diecése lucká, přemyšlská a mstyslavská mají úplně přejíti do rukou pravoslavných. Diecése msytslavská měla býti vytvořena z arcidiecése polocké. Tedy jednota víry, pro kterou vylil svou krev sv. Josafat, měla vzíti za své právě v jeho arcidiecési. Král ustanovil též komisi, která měla určití, které kostely a kláštery mají připadnouti pravoslavným a které zůstanou uniátům. Protože však tato komise byla zastoupena dvěma pravoslavnými a dvěma vlažnými říms-

skokatolíky, bylo možno již předem předvídati, že komise bude přáteli pravoslavným.

Metropolita Rutský prohlásil, že neustoupí leč násilí a že dobrovolně se nevzdá ani jediného kostela či kláštera. Když kníže Radziwil, vůdce litevských protestantů, ve jménu komise, za pomoci několika ozbrojených protestantů a pravoslavných chtěl zabrat ve Vlně tři kostely, Rutský spolu se svými kněžími se postavil, oděn v arcipastýřská roucha, u vchodu do kostela a zabránil nepřátelům vstup do chrámu. Na rozkaz Radziwillův, aby ustoupil, odpověděl: „Stojíme zde proto, abychom chránili naše kostely a nedovolíme poskvrniti tohoto svatého místa. Dovnitř nevejdete leč přes naše mrtvoly. Jsme odhodláni umřítí v obraně těch oltářů, které nám v ochranu odevzdala Církev římskokatolická.“ — Tak se stalo, že kostely zůstaly v rukou uniatů. Se stejným odporem setkali se komisaři v Mińsku, Grodni a Solonimi.

Snaha králova se nezdařila. Místo toužené svornosti přineslo jeho rozhodnutí nové zmatky, násilí a rozbroje.

Když konečně král poznal svůj omyl, neodvolal sice svého dekretu, nepožadoval však více jeho plnění. Zatoužil po církevní jednotě a chtěl za tím účelem zříditi v Kijevě patriarchát, závislý na Římu. Toto bylo též přáním Rutského, který v tomto směru učinil již též nějaké pokusy. Nebylo jim však bohužel vyhověno.

Že Unie i přes nepřátelství nejvyšších státních polských činitelů a polské hierarchie nepadla, ba naopak vzrostla, jest jistě zásluhou metropolity Rutského. Přes svůj vysoký věk a stále dotírající chorobu byl Rutský neúnavným a odvážným bojovníkem za práva uniatů. Nejkrásnější vysvědčení mu dává papežský nuncius Visconti ve svém dopisu kardinálu Barberini v Římě: „Odvážnost a horlivost metropolity Josefa Veljamina Rutského jsou už Vaší Eminenci známy odjinud, znovu se však ukázaly pro věčnou památku za těchto váž-

ných okolností (když totiž král Vladislav tak nadržoval pravoslaví). Nejen, že se snažil a pracoval o to, jako druhý Eliáš, aby odrazil útoky nepřátel, nýbrž udržoval ducha vytrvalosti u slabých. Bylo skutečně zapotřebí veliké mravní síly, aby snesl hrdinsky všechna tato pronásledování. A jedině takové pronásledování bylo s to ukázati takovou neochvějnost. Stár, vyčerpán prací, nevzdává se obrany věci Boží, nýbrž spěchá vždy tam, kde je nebezpečí největší. Jeho mužnost jest odrazem velikosti jeho víry. Jeho neústupnost sílila též mne a s opravdovou radostí spojoval jsem své snahy s jeho prací.“

OBRANA VÝCHODNÍHO OBŘADU

V těžkém boji s pravoslavnými bylo pro metropolitu Ruského to nejbolestnější, že musil svou církev a své věřící brániti též proti těm, kteří na prvním místě měli býti přáteli a pomocníky Unie, to jest proti latinským biskupům a kněžím. V boji s pravoslavnými vystupoval s mužnou neústupností, avšak boj s latinským klerem, kterýž vyznával a hlásal tutéž víru jako on, hluboce zraňoval jeho srdce. Přece však jako dobrému pastýři svého ovčína mu nezbyvalo nic jiného, než prodělat i tento boj. Jeho dopisy do Říma, jednající o této věci, dýší takovým smutkem, jako by byly psány se slzami v očích.

Několikrát jsme se již zmínili o tom, že římskokatoličtí biskupové, až na některé, chovali se na říšském sněmu k Unii netečně, ba nejednou nepřátelsky proti ní vystupovali. Uniatské biskupy měli v naprosté nevážnosti a povýšeně jednali též se samým metropolitou. Tak na příklad obyčejný světicí biskup při vilenských slavnostech nechtěl přiznati přednost metropolitovi Ruskému. A krakovští kanovníci stavěli se nad ukrajinské biskupy; proto také na pohřbu Zikmunda III. nechtěli v průvodě jíti před nimi.

Když se tak jednalo s biskupy, co tedy teprve říci o postavení nižšího uniatského kněžstva? To bylo úplně závislé na svých patronech (kollátorech), kteří bez ohledu na to, že Apoštolský Stolec přiznal ukrajinskému duchovenstvu tatáž práva jako latinskému, nutili je k robotě („panština“) zároveň se svými venkovany, k různým platům a daním a též k poplatkům za kněžské výkony. Tak se zmiňuje Ruský o této věci ve svém dopise do Říma z r. 1624: „Velmi často svírá se naše srdce pro ty potupy a pokoření, jichž se nám dostává od latiníků . . . Buď Bohu dík za to, že nás takové jednání dosud od Unie neodvrátilo a s milostí Boží neodvrátí nás nikdy, i když nás považují za smetí. Nechybí i takových mezi vyšším latinským kněžstvem, biskupy a řeholníky, kteří pokaždé nám opakují do očí: Unii raději zničití, nežli ji podporovati.“

Avšak toto nebyl ještě největší zármutek pro Ruského. Nejvíce ho bolel a jeho srdce naplňoval obavami další osud Unie. Viděl, jak zámožná část jeho ovčína, ukrajinská šlechta, přecházela k latinskému obřadu a tak byla ztracena pro svoji církev a svůj národ. Už před Unii ukrajinské církve s Římským Stolicem část ukrajinské šlechty opouštěla svůj obřad hlavně pro neuvědomělost a malé vzdělání ukrajinského kněžstva a pro nesváry v církvi. Jiní zase byli znechuceni dlouhými spory mezi pravoslavnými a uniaty, hlavně po skončení sněmu r. 1623, když se zdálo, že Unie padne. Nechtíce proto zůstatí s rozkolnými pravoslavnými, přijali latinský obřad. Vyskytli se i takoví, kteří přijali římský obřad, aby se udrželi lépe ve státních úřadech a aby zabezpečili své děti. Kromě tohoto všeho byla prováděna čilá agitace se strany latinského kněžstva, která měla za účel Ukrajince převáděti na západní obřad a tak je pomalu popolšťovati (tento vlastní cíl byl však tajen). Taková agitace se vedla hlavně ve školách.

Jak je nám již známo, ukrajinské školy byly

pouze školy nižší a to ještě ve velmi malém počtu. Vydržovány byly církevními spolky (bratrstvy). Proto všechna šlechtická mládež byla vychovávána na polských školách, které udržovali a vedli polští kněží, hlavně řeholníci. Ukrajinští žáci na těchto školách stálým stykem se spolužáky latinského obřadu, úsměšky z jejich východního obřadu se strany jak žáků, tak učitelů a konečně závaznou účastí na latinských obřadech byli přiváděni k tomu, že se styděli za svůj obřad a pomalu pak přecházeli k latinskému. Metropolita r. 1624 sděluje do Říma, že od prohlášení Unie změnilo svůj obřad 200 ukrajinských žáků ze šlechtických rodin a že každoročně kolem 100 šlechticů opouští svůj obřad, aby jej zaměnilo za západní.

Metropolita zarmoucený a plný obav o budoucnost své církve hledá jedinou pomoc v Římě. Od r. 1621 až do r. 1627 mnohokrát ve svých dopisech Apoštolskému Stolci poukazuje na škody, které trpí jeho církev záměnou obřadu šlechty a prosí vroucně, aby Svatý Stolec vydal zákaz přecházeti z jednoho obřadu do druhého. Dokazuje, že nebude-li tak učiněno, že celá Unie bude vystavena posměchu pravoslavných, kteří už teď vyčítají, že skrze ni ukrajinská církev ztratila největší svou ozdobu, totiž rytířský stav a stane se tak mostem k latinisaci a zániku východního obřadu.

Apoštolský Stolec dlouho oddaloval vydání zákazu, jak jej žádal Rutský. Latinští biskupové totiž posílali rovněž své zprávy do Říma, ve kterých dokazovali, že Unie nemá půdy a dříve nebo později určitě padne. Proto prý je potřeba spasiti, co se spasiti dá. Ujišťovali Svatého Otce, že různost obřadů působí jen a jen zhoubné nepokoje ve státě. Tvrdili dokonce, že východní obřad má nedostatek vzdělaných kněží, kteří by dovedli roznítiti a posílití ducha víry a zbožnosti u věřících.

Konečně však Rutský dosáhl toho, po čem tolik toužil. Jeho prosebné dopisy a ještě více zvěst o mučednické smrti sv. Josafata přiměly Svatého

Otce k odhodlané obraně Ruského a uniatských biskupů. Papež v dopise králi vroucně doporučuje Unii a její biskupy. Při té příležitosti připomenul také latinským biskupům a kněžím, že ukrajinští biskupové a kněží mají tatáž práva, jako latinští.

Dne 7. února 1624 papež Urban VIII. vydal zákaz, že není dovoleno žádné světské ani duchovní osobě zaměnití svůj obřad a přecházeti na latinský bez zvláštního dovolení Apoštolského Stolce.

Tak tedy dosáhl metropolita Ruský satisfakce a aspoň slabé naděje, že změna obřadu přestane býti všeobecnou, jak tomu bylo doposud. Bohužel opouštění východního obřadu ukrajinskou šlechtou nepřestávalo a ukrajinská katolická církev ztratila skoro všechnu šlechtu. Pohled na toto odstupování od rodného obřadu zarmucoval Ruského nejvíce v posledních letech jeho požehnaného života.

POSLEDNÍ LÉTA

Do poslední chvíle žil metropolita Ruský uprostřed zuřivých bojů. Jediným zářivým paprskem v jeho starostech byla naděje, že se dočká cti oltáře nejlepší jeho přítel a pomocník v práci za Unii, sv. Josafat. V Římě byly tenkrát právě zahájeny přípravy k jeho blahořečení. Beatifikační proces byl však prodloužen, takže Ruský se nedožil chvíle prohlášení Josafata Kunceviče blahoslaveným.

Už r. 1623, když jel Ruský na sněm do Varšavy, byl tak spoután nemocí, že nemohl vládnouti celou jednou stranou těla. Z této nemoci se již nikdy neuzdravil. Kromě toho byl pronásledován jinými nemocemi, hlavně žlučovými kaménky. Všechna tato utrpení však nezmensila jeho energie a neodvrátila tohoto skoro již sedmdesátiletého starce od jeho práce. Přes svůj věk a nemoci nezměnil v ničem způsobu svého života. Nikdy nejedl masa, spal velmi málo, a to na tvrdém lůžku, a často po celé dny ničeho nepožil a přísně se postil. Svou

železnou vůlí své tělo úplně ovládal. Doma ztrávil velmi málo času, neustále cestoval po své arcidiecési, rozněcoval a utvrzoval ve víře a lásce k Bohu a Církvi. Když jej jednou prosili, aby poněkud ustal od své činnosti a šetřil se, odvětil: „Takovou lásku ke mně máte, že mi chcete prodloužiti mé vyhnanství na této zemi? Budu živ, pokud mi to Bůh určil. Na svém způsobu života nezměním nejmenšího. Pane a Bože můj,“ přidával, „Ty víš, že si nepřeji déle žíti, opravdu nepřeji.“

Když v r. 1627, kdy v jeho těžké nemoci roznesla se zpráva, že zemřel, uslyšev, že pravoslavní mají z jeho smrti radost, odpověděl: „Řekněte jim, že nezemru dřív, než za deset let.“

Hodinu své smrti jako by tušil. Přál si totiž před svou smrtí, aby se sešla jeho duchovní rodina. Švolal generální kapitulu basiliánského řádu. Jako vůdce, který odevzdává velení do jiných rukou, chtěl naposledy povzbuditi svou armádu, kterou vedl v prudkých bojích po celých třicet let. Sídlem této kapituly vyvolil klášter sv. Trojice ve Vilně, kde kdysi se sv. Josafatem činili první kroky v řeholním životě.

Po ukončení této porady odjel z Vilna dále pracovati na spáse svých věřících, prohlašuje, že na cestě zemře a že jeho nástupce obdrží všechny jeho věci. Tak se také stalo. Na začátku své cesty r. 1637 ztrávil nějaký čas v Dermani na Volyni a zde sepsal též svůj testament. Bylo to 28. ledna a již 5. února odchází na věčnost. Svatým byl jeho život a svatou byla též jeho smrt.

Až do jara 1637 zůstalo tělo zesnulého metropolit v Dermani. Teprve na jaře bylo dopraveno do Vilna. Po cestě se smuteční průvod zdržel s ostatky velikého zesnulého v důležitějších městech. Nejdéle se zdržel v Piňsku. Zde na žádost věřících byla rakev otevřena a zjištěno, že tělo zemřelého zůstalo neporušeno. Nezapáchalo, ačkoliv od smrti uplynulo již několik měsíců. Zde bylo jeho tělo vystaveno patnáct dní v kostele. Po celou tu dobu

tísnil se dav věřících u rakve. Uniati i pravoslavní líbali ruce velikého metropolity. Když se pak průvod blížil Vilnu, vlastnímu to sídlu metropolitovu, vyšli vstříc všichni obyvatelé, bez rozdílu náboženství a rovněž kněžstvo obou obřadů. Ve Vilně byl pohřben ve chrámě sv. Trojice.

Tam odpočívaly pozůstatky Rutského až do r. 1655. V tom roce bylo Vilno obsazeno Rusy, kteří vyloupili chrám sv. Trojice a rakev s pozůstatky Rutského odnesli. Až dodnes nevíme, co se stalo s těmito, každému Ukrajinci tak drahými pozůstatky. To byla pomsta Rusů na velikém metropolitovi za jeho horlivost v šíření a upevňování Unie. Když Rutský vstupoval ve Vilně do kláštera, jen několik málo osob se hlásilo k Unii. Umíraje zanechal skoro tři miliony věřících, spojených se svatou Církví katolickou. Ejhle, nejkrásnější plod práce a utrpení Josefa Veljamina Rutského.

ZÁVĚŤ METROPOLITY RUTSKÉHO

Snažili jsme se, seč jsme byli, podati pravý obraz velikého pastýře, jednoho z největších metropolitů, jakých měla země ukrajinská, Josefa Rutského. Obraz by však nebyl úplný, kdybychom čtenářům nepodalí závěti tohoto velikána, v níž se odráží velikost jeho duše:

„Já, Josef Veljamin Rutský, nehodný metropolita kijevský, haličský a celé Rusi, byl jsem zvolán před Boží soud, abych vydal účet za všechna slova, myšlenky a skutky *šedesáti pěti* let svého života a abych uslyšel rozsudek, který mně čeká. Chvěji se strachem, vždyť jak bych se nechvěl, když ve chvíli stanu před soudem věčného Boha. Doufám však v jeho nekonečné milosrdenství, a třebaže jsem hříšný, věřím, že mne nezavrhne od své tváře. A pro totéž Jeho milosrdenství obětuji mu jeho nejsvětější utrpení, jehož cena jest nekonečná. Důvěřuji v pomoc nejsvětější Panny Marie, Matky mého Soudce, kterou jsem vždy ve svém

životě uctíval, třebaže jsem sluha nehodný. Prosím též o pomoc svatých Božích, hlavně však svého anděla strážce a svatých, které jsem si zvolil za ochránce a každodenně vzývám. Srdcem i ústy je prosím, aby mi přispěli ku pomoci v posledním mém boji.

Prohlašuji před celým světem, že věřím všechno, co svatá Církev katolická věřiti nařizuje. Prohlašuji dále, že jen v této víře můžeme býti spaseni, totiž ve spojení se svatou Církví římskou, pro kterou jsem odhodlán i zemřítí každé chvíle, kdyby toho bylo třeba. Byl jsem vždy poslušen papeže římského a také toho, který ho zastupoval v tomto státě. A umírám v této poslušnosti. Prosím vroucně všech, jimž jsem ublížil slovy neb příkladem, aby z lásky k Bohu mi odpustili. Nechť v budoucnosti neberou si příkladu z mého života a jednání, nýbrž ze života a jednání dobrých sluhů Božích, kteří budou žiti po mně.

Já sám z hloubi srdce odpouštím všem, kteří mi ublížili, rovněž těm, kteří mne pronásledovali a nejen mne, nýbrž i rodiče mé a bratry a pokorně prosím Boha a Pána mého, aby ty hříchy nebyly jim přičteny, nýbrž oni aby se navrátili a byli živi.

Prosím svého bratra a spolupracovníka, Excelenci biskupa piňského, aby při nejbližší příležitosti odešel k Nejjasnějšímu králi, nyní vládnoucím našemu pánu, a donesl toto moje rozloučení, které odesílá mu jeho věrný poddaný. Ať mu věnuje mé modlitby: položím je před trunem Krále Králů, bude-li mi dovoleno zírati na Tvář Boží.

Piňský biskup ať doporučí Unii ochránč krále a ať jej poprosí, aby rusínským církevním jméním podělil ty, jež mu doporučí můj nástupce. Neboť kdo lépe zná lidi schopné či neschopné k řízení rusínské církve než biskup? Tím spíše, že podle starobylého obyčeje ve východní církvi, od její kolébky až dodnes, nebyli voleni jiní biskupové, než mniši. Všichni ti, kdož hledají této hodnosti skrze protekci světských pánu, buďtež jich zbaveni, ja-

kožto jich nehodní. A kdyby toho náhodou dosáhli nehodní, vina padne na svědomí metropolitů a svědomí královo nebude obtíženo.

O jednu věc prosím Nejdůstojnější pány a otce, rusínské spolubiskupy, to jest, aby byli spojeni láskou Kristovou mezi sebou a s metropolitou. Ať slovy a příklady dokazují, že považují metropolitu za svého otce; a kdyby je i urážel, ať mu to prominou, uváživše napřed v bratrské lásce, jak byla urážka míněna. Kdyby se metropolita ani pak nevzpamatoval, ať vzpomenou, že jest moc, která na výzvu biskupů může jej napomenouti.

Upozorňuji řeholní kněžstvo, aby milovalo a si vážilo členů světského kněžstva, jako spolupracovníků a bratrů. Řeholníci, určení metropolitou k visitacím a k souzení světských kněží, konejte svou povinnost v duchu lásky a vládnosti, varujte se hrdosti a ponižování spolubratří. Světské kněze napomínám a důtklivě jim poroučím, aby bděli nad povinnostmi svých úřadů, nad sebou a svým ovčínem, aby spasili sebe a svěřené jim duše. Nechť učí své ovečky tomu, co víra nařizuje pod trestem ztráty spasení a nenařikají, když biskupové udělí řeholníkům nad nimi soudní moc.

Ty pak, kteří mají moc ve svých rukou, šlechtu a měšťanstvo prosím, aby ve věcech duchovních dali se vésti svými pastýři, neboť to jest řádem stanoveným samým Bohem. Nechť se nemíchají do zařízení duchovních, nechť se nestarají o jejich život a mravy, ale ponechávají to jejich duchovním představeným, které ovšem, vyžaduje-li to sláva Boží, mohou upozorniti. Nakonec ještě jednou prosím: nechť šlechta a úřednictvo neposuzují duchovenstva a nevysvětlují jejich úmysly podle svého, neboť soud nad nimi podržel Bůh sobě.

Mému Nejdůstojnějšímu nástupci poroučím a prosím ho v Bohu, aby bděl nad rozmnožením duchovních i časných pokladů v mé arcidiecési a to mé metropolitní provincii, neboť složí z toho účet před Pánem Bohem.

V osobním dopise zanechávám svou poslední vůli, co se týká otcovského dědictví a mého domu. Nakonec pozdravuji všechny, kteří mně přežijí, každý z vás přijde za mnou. - Pozdravuji vás!“

POZNÁMKA

Tento spisek je volně přepracován podle ukrajinského životopisu Markijan Marysjuk O. S. B. M., „Metropolita Josif Veljamyn Rutskyj“ (Užhorod 1937). Při překladu mi velmi pomohl ctp. M. Savčuk, kterému vzdávám zde vřelé díky.

Z OSTATNÍ POUŽITÉ LITERATURY

Dr. Julian Pelesz, Geschichte der Union, II. sv. (Viedeň 1880).
Antonín Rejzek T. J., Sv. Josafat, arcibiskup polocký (Brno 1885).
Evgenij Kozanevič, Žitě sv. svjaščenomučenika Josafata Kuncoviča (Žovkva 1902).

OBSAH

Národ v rozkolu	5
Unie brestská	7
Bojovník za Unii	8
Mládí Josefa Veljamina Ruského	9
Na studiích v cizině	11
Ve věčném městě	13
Opět v rodné zemi	14
Vstup do řehole basiliánů	17
Nepřátelské plány nesjednocených	20
Generálním vikářem	22
Otevřený boj. Ruský opatem	24
Biskupem koadjutorem	26
Metropolitou kijevským a haličským	27
Reforma řeholního duchovenstva	29
Reforma světského duchovenstva	31
Nové útoky pravoslavných	33
Smrt svatého Josafata	38
Obrana východního obřadu	41
Poslední leta	44
Závěť metropolitity Ruského	46

V Í T Ě Z O V Ě
5. svazek V. ročníku
Josef Kunický

METROPOLITA J. V. RUTSKÝ

Vydáno za redakce
P. Prokopa Švacha
O. P. v květnu 1938
Tiskem Lidových zá-
vodů tiskařských a
nakladatelských, sp.
s r. o. v Olomouci

MIRABILIS DEUS IN SANCTIS SUIS!